

Afetlerin Gölgesinde Çocuklar: Depremler Sonrası Psikolojik Tepkiler ve İyileşme Süreci

Mehmet Salih ÖKTEN¹ Ayşe KAYAALP²

Öz: Bu literatür taraması, depremler sonrasında afete maruz kalan çocukların psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkilerini ele almakta ve bu tepkilerin iyileşme süreçlerine etkilerini değerlendirmektedir. Çalışma, deprem gibi travmatik olayların çocuklar üzerindeki etkilerini, çeşitli yaş, cinsiyet ve sosyal destek faktörlerine göre nasıl değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Analiz edilen literatür, çocukların en çok anksiyete, depresyon ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) gibi psikolojik sorunlar yaşadığını belirtmektedir. Ayrıca, çocukların afet sonrası duygusal ve sosyal işlevselliklerinde önemli düşüşler gözlemlenmiştir. Araştırma, çocuklara yönelik etkili psikososyal destek sistemlerinin ve erken müdahale programlarının geliştirilmesinin, çocukların afet sonrası iyileşme süreçlerine olumlu katkılar sağlayacağını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, bu tarama, depremler sonrasında çocukların ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını dikkate alan kapsamlı afet yönetim stratejilerinin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Deprem, çocuklar, Afetlerde Çocukların Tepkileri, İyileşme Süreci, Psikososyal Destek.

Children in The Shadow of Disasters: Psychological Reactions and Recovery Process After Earthquakes

Abstract: This literature review addresses the psychological, emotional and behavioral reactions of children exposed to disaster after earthquakes and evaluates the effects of these reactions on their recovery processes. The study reveals how the effects of traumatic events such as earthquakes on children vary according to various age, gender and social support factors. The analyzed literature indicates that children most commonly experience psychological problems such as anxiety, depression and Post Traumatic Stress Disorder (PTSD). Moreover, significant declines in children's emotional and social functioning have been observed post-disaster. The study emphasizes that the development of effective psychosocial support systems and early intervention programs for children will contribute positively to children's post-disaster recovery processes. In conclusion, this review reveals the importance of comprehensive disaster management strategies that take into account the psychosocial and social needs of children after earthquakes.

Keywords: Earthquake, Children, Reactions of Children in Disasters, Recovery Process, Psychosocial Support.

Geliş Tarihi: 20.05.2024 Kabul Tarihi: 10.06.2024 Makale Türü: Derleme

¹ Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, Bitlis, Türkiye, e-posta: salihokten@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0444-4595

² Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, Türkiye, e-posta: shuaysekayaalp@gmail.com, ORCID: 0009-0005-1507-2642

Atıf için/Tocite:

Ökten, M. Salih, A. Kayaalp (2024). Depremler Sonrası Afete Maruz Kalan Çocukların Tepkilerinin İncelenmesi ve İyileştirme Süreci. *Eren Dergisi*, 3(5), 51-61.

Giriş

Doğal afetler, olağanüstü durumların keskin bir yansımasıdır (Ayas, 2005). Depremler, insan hayatını ve yaşam alanlarını en çok etkileyen doğal afetlerden biridir. Bu afetler sadece maddi hasara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda toplumda travmatik ve uzun süreli etkileri olan psikolojik sorunlara da neden olabilir. Özellikle çocuklar, depremler gibi travmatik olaylara karşı yetişkinlere göre daha savunmasızdır ve bu tür olaylardan daha fazla etkilenebilirler. Türkiye, jeolojik yapısı ve iklimi nedeniyle doğal afete açık bir ülkedir. Bunlar arasında depremler de yer almaktadır (Yıldız vd, 2020). Türkiye tarihi boyunca birçok depreme maruz kalmıştır. Depremlerin bıraktığı izleri günümüzde görmek mümkündür. Kahramanmaraş ilinde 6 Şubat 2023 tarihinde art arda depremler meydana gelmiş ve bu depremler 7 büyüklüğünü geçmiştir (Darga, 2023). Kahramanmaraş'ta yaşanan depremler, sadece fiziksel çevreyi değil, afete maruz kalmış çocukları da etkilemiştir. Çocuklar depremlerde en savunmasız risk grubunu oluşturmaktadır (Ak, 2014). Çocuklar, toplumumuzun geleceği olduğundan onların afetle baş etme süreçlerini anlamak ve onlara bu konuda destek olmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Depremler sonrasında çocuklarda görülen psikolojik tepkiler, yetişkinlerde görülen tepkilere benzerlik gösterse de bazı önemli farklılıklar da mevcuttur. Çocuklar, yetişkinlere göre daha az bilişsel ve duygusal gelişime sahiptir. Bu durum, çocukların travmatik olayları anlama ve anlamlandırma yeteneklerini sınırlamaktadır. Ayrıca çocuklar, yetişkinlere göre daha fazla sevgi, ilgi ve desteğe ihtiyaç duymaktadır. Depremler gibi travmatik olaylar, bu temel ihtiyaçları tehlikeye atabilmekte ve çocuklarda güvensizlik ve kaygı duygularına yol açabilmektedir. Son olarak, çocuklar yetişkinler kadar problem çözme ve başa çıkma becerilerine sahip değildirler. Depremlerden sonra yaşadıkları stresi ve zorlukları yönetmede daha fazla zorlanabilmektedirler (Bulut, 2009).

Bu çalışma, depremler sonrasında afete maruz kalan çocukların psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkilerini incelemeyi ve bu tepkilerin iyileşme sürecine etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle depremler sonrasında çocukların yaşadığı psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkiler incelenmiş ve bu tepkileri etkileyebilecek faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taraması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması kapsamında, depremler sonrasında çocukların yaşadığı psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkiler üzerine yapılan araştırmalar incelenmiş ve bu araştırmalardan elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

1.Çocukların Afet Sonrası Tepkileri

Depremler, çocukların hayatında önemli bir stres kaynağı olabilmektedir. Bu afetler, çocukların güvenlik duygusunu, aile ve sosyal bağlarını, günlük rutinlerini ve geleceğe yönelik umutlarını bozabilmektedir. Depremlerden etkilenen çocuklar, travmatik olayın şiddetine ve maruz kalma süresine bağlı olarak, çeşitli psikolojik, duygusal ve davranışsal problemler yaşamaktadır (Aral, 2023).

2. Depremler Sonrası Çocuklarda Psikolojik Tepkiler

Depremler sonrasında çocuklarda en sık görülen psikolojik tepkiler şunlardır:

2.1. Anksiyete

Anksiyete, depremlerden etkilenen çocuklarda en yaygın görülen semptomlardan biridir. Anksiyete belirtileri arasında aşırı endişe, huzursuzluk, gerginlik, uyku problemleri, konsantrasyon güçlüğü ve panik ataklar yer almaktadır (Gürbüz ve Koyuncu, 2023).

2.2. Depresyon

Depresyon, depremlerden etkilenen çocuklarda sıklıkla görülen bir diğer semptomdur. Depresyon belirtileri arasında üzüntü, umutsuzluk, ilgi kaybı, iştah değişiklikleri, uyku problemleri ve yorgunluk yer almaktadır (Ataç ve Özsezer, 2021).

2.3. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)

TSSB, depremler gibi travmatik olaylara maruz kalan kişilerde görülen bir psikiyatrik bozukluktur. TSSB belirtileri arasında travmatik olayı tekrar yaşama (flashback'ler), kabuslar, travmatik olayı hatırlatan uyaranlara karşı aşırı tepki verme, konsantrasyon güçlüğü, uyku problemleri ve sinirlilik yer almaktadır.

2.4. Korku ve Öfke

Depremlerden etkilenen çocuklar genellikle travmatik olaya bağlı olarak korku ve öfke duyguları yaşamaktadır. Bu duygular, çocukların uyku ve beslenme alışkanlıklarını bozabilir, sosyal ilişkilerini zorlaştırabilmekte ve saldırgan davranışlara yol açabilmektedir.

2.5. Üzüntü

Depremlerden etkilenen çocuklar, sevdiklerini kaybettikleri veya evlerini terk etmek zorunda kaldıkları için üzüntü duyabilmektedirler. Bu üzüntü, çocuklarda depresyon ve diğer psikolojik problemlere yol açmaktadır.

2.6. Konsantrasyon Güçlüğü ve Uyku Problemleri

Depremlerden etkilenen çocuklar genellikle travmatik olaydan sonra konsantrasyon güçlüğü ve uyku problemleri yaşamaktadır. Bu durum, çocukların okulda ve günlük hayatta zorlanmalarına neden olabilmektedir.

2.7. Kabus Görme

Depremlerden etkilenen çocuklar, travmatik olayı tekrar yaşama veya travmatik olayla ilgili korkutucu rüyalar görme şeklinde kabuslar görebilmektedir. Kabuslar, çocuklarda uyku problemlerine ve gün içinde yorgunluğa yol açabilmektedir (İşmen, 2016).

3. Depremlerin Çocuklarda Psikolojik Tepkilerini Etkileyen Faktörler

Depremlerin çocuklarda psikolojik tepkilerini etkileyebilecek birçok faktör vardır. Bu faktörler şunlardır:

3.1. Çocuğun Yaşı ve Cinsiyeti

Daha küçük yaştaki çocuklar ve kız çocukları, depremlerden daha fazla etkilenebilmekte ve daha şiddetli psikolojik tepkiler gösterebilmektedirler (Limoncu ve Atmaca, 2018).

3.2. Travmaya Maruz Kalma Süresi ve Şiddeti

Daha uzun süreli ve daha şiddetli travmaya maruz kalan çocuklar, daha şiddetli psikolojik tepkiler göstermektedirler (Koç vd., 2012).

3.3. Aile ve Sosyal Destek

Güçlü bir aile ve sosyal desteğe sahip olan çocuklar, travmatik olaylardan daha kolay etkilenebilmekte ve daha hızlı iyileşebilmektedirler.

3.4. Başa Çıkma Becerileri

Çocukların travmatik olaylarla başa çıkmak için geliştirdiği beceriler, psikolojik tepkilerini etkilemektedir.

3.5. Travma Sonrası Maruz Kalınan Deneyimler

Depremlerden sonra çocukların maruz kaldıkları diğer travmatik olaylar veya zorluklar, psikolojik tepkilerini daha da şiddetlendirebilmektedir (İşmen, 2016).

Depremler sonrasında çocukların yaşadığı psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkiler üzerine yapılan birçok araştırma bulunmaktadır.

4. Teorik Çerçeve

Bu çalışma, Erikson'un Psikososyal Gelişim Teorisi ve Piaget'in Bilişsel Gelişim Teorisi çerçevesinde depremler sonrası çocukların yaşadığı psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkileri ele almaktadır.

4.1. Erikson'un Psikososyal Gelişim Teorisi

Erik Erikson, insan gelişimini sekiz aşamalı bir süreç olarak tanımlar. Her aşama, bireyin yaşamında karşılaştığı ve üstesinden gelmesi gereken belirli bir krizi temsil etmektedir. Çocukluk dönemi bu teori içerisinde özellikle önemlidir, çünkü temel güven duygusunun geliştiği ilk yıllar, çocukların dünyayı güvenli bir yer olarak algılamalarını sağlamaktadır. Depremler gibi travmatik olaylar, bu temel güven duygusunu sarsabilmekte ve çocuklarda güvensizlik, kaygı gibi duygusal tepkilere yol açabilmektedir (Özdemir vd., 2012).

4.2. Piaget'in Bilişsel Gelişim Teorisi:

Jean Piaget, çocukların zihinsel gelişimini dört ana aşamada incelemiştir: Sensomotor, Önoperasyonel, Somut İşlemsel ve Formal İşlemsel dönemler. Bu teori, çocukların yaşlarına ve bilişsel gelişim seviyelerine bağlı olarak dünyayı nasıl algıladıklarını ve anladıklarını açıklamaktadır. Örneğin, önoperasyonel dönemdeki çocuklar (yaklaşık 2-7 yaş arası) olayları somut şekilde algılamaktadır ve soyut düşünce gelişimleri tam olarak olgunlaşmamıştır. Deprem gibi bir olayla karşılaştıklarında, yaşadıkları duygusal ve bilişsel tepkiler bu gelişim aşamalarına göre şekillenmektedir (Kol, 2011).

Bu teorik çerçeveler, depremler sonrasında çocukların gösterdiği tepkilerin daha iyi anlaşılması için kritik bir yapı taşı sunmaktadır. Çocukların yaşadıkları psikolojik travmaların derinlemesine analizi ve onlara yönelik müdahalelerin geliştirilmesi, bu teorik temellere dayanarak şekillendirilmelidir.

5. Literatür Taraması ve Tematik Analiz

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, afetlerin beklenmeyen bir anda ortaya çıkmasının bireyleri derinden etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Hassas grup olan çocuklar ise yetişkinlere göre daha az duygusal gelişim gösterdiklerinden afetlerden daha fazla etkilenmektedirler (Kay, 2023).

5.1. Çocukların Afet Sonrası Tepkileri

Konu ile ilgili literatür taraması sonucunda Neriman Aral (2023) yaptığı çalışmada deprem sonrası çocukların verdiği ilk tepkinin psikolojik şok olduğundan bahsetmektedir. Çalışmanın devamında ise çocuklarda görülen tepkilerin yetişkinlerde görülen tepkilerle aynı olduğundan fakat çocukların bu tepkileri daha yoğun yaşadığından söz etmiştir. Depremler sonrası çocukların tepkileri etkileyen etmenlerin ise; ailenin tepkileri, psikososyal destek, aile dinamiği gibi kavramlar olduğundan söz etmiştir. Deprem sonrası çocuğun psikososyal destek alması gerektiğini yaptığı çalışmada vurgulamıştır. Derya Karabulut ve Tolga Bekler (2019) çalışmalarında çocuklarda görülen psikolojik tepkilerin travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete, patolojik yas olduğundan bahsetmekte ve bu kavramları açıklamaktadır. Bu bağlamda Aral'ın, Karabulut ve Bekler'in çalışmaları benzerlik göstermektedir. Mevhibe İrem Yıldız ve ark. (2023) yaptıkları çalışmada depremin çocuklar için bir travma olduğunu ve bu travmanın ardından stres altında kaldıklarından bahsetmiştir. Çalışmanın devamında ise çocukların güvenlik duygularının öneminden bahsetmektedirler. Robert Pynoos vd. (1993) çalışmalarında depreme maruz kalan çocukların TSSB (Travma Sonrası Stres Bozukluğu) tepkileri gösterdiğinden kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla tepki verdiğinden söz etmişlerdir. Ediz Kurt ve Arzu Gülbahçe (2019)'nin çalışmaları Pynoos ve ark. çalışmalarına benzemekte olup 12 sınıf öğrencilerinin TSSB belirtilerini incelemiştir. Öğrencilerin çoğunun orta- orta ve ağır TSSB belirtisi gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Semra Erkan (2010) çalışması da Pynoos ve ark. çalışmasını destekler nitelikte olup kız çocuklarının erkek çocuklara oranla depremlerden sonra daha fazla tepki verdiği sonucuna ulaşmıştır. Geraimos Kolaitisve ark. (2003) çalışmalarında depreme maruz kalan ve yaralanan çocukların yaralanmayan çocuklara oranla TSSB'yi daha ağır yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Jiajun Xu ve ark (2012) çalışmalarında çocukların deprem sonrası anksiyete yaşadığını belirtmişlerdir. Merve

Ataç ve Gözde Özsezer (2021) çalışmalarında çocukların deprem sonrası kaygı yaşadığından bahsetmiş olup çalışmaları Xu ve arkadaşlarının (2012) çalışmasına benzerlik göstermektedir. Çalışmalarında depremin hemen ardından çocukların çok fazla tepki gösterdiğini fakat bu tepkilerin 3 ay sonra azaldığından söz etmiştir.

Afete maruz kalan çocuklar bu afetler sırasında veya sonrasında yaşadıkları stres durumundan kaynaklı bazı tepkiler vermektedir. Bu tepkiler çocukların içinde bulunduğu çevrenin özelliklerinden etkilenmektedir (Danışman, 2017). Çocukların verdikleri tepkiler yaş gruplarına göre değişkenlik göstermektedir (Yılmaz ve Arslan, 2023). Bu tepkiler yalnızca psikolojik değil; sosyal, bilişsel ve fiziksel tepkiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bebekler, afet anında yaşanan olumsuzluklara anlam veremese de ebeveynlerinin kaygılı davranışları bebeklerin tedirginlik hissetmesine yol açmaktadır. Bu durum, uyku alışkanlıklarını ve sosyal becerilerini etkileyebilmektedir. Ayrıca, afetlerin ardından bebeklerin düzenli ve sık aralıklarla emzirilmemesi ciddi beslenme sorunlarına yol açmaktadır (Aral, 2023). Erken çocukluk ve ilkököl dönemlerindeki çocuklar da afetlerden etkilenmektedir. Bu yaş gruplarındaki çocuklar, kaygılarını sözlü ifade edemedikleri için davranışlarıyla kaygılarını göstermektedirler. Afet sonrası çevre koşullarının yetersizliği ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar, çocukların sağlıklı gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca, ailelerinden ayrı kalma korkusu, konsantrasyon sorunları ve içe kapanma gibi belirtiler de görülebilmektedir. İlkokul dönemindeki çocuklar, afetlerle ilgili korku ve aşırı endişe yaşayabilmekte, özellikle ailelerinden ayrı kaldıklarında bu endişeler artabilmektedir (Limoncu ve Atmaca, 2018). Afetler ayrıca beslenme düzenini değiştirerek çocukların sağlıklı gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Ergenlik dönemindeki gençler, deprem gibi olaylara farklı tepkiler gösterebilmektedir. Kimi gençler olayı yok sayabilirken kimi gençler ise madde kullanımına yönelmektedir. Açık iletişim ve anlayışlı bir yaklaşım gençlerin tepkilerini yönetmelerine yardımcı olabileceği düşünülmektedir (Aral, 2023).

5.2. Aile, Okul ve Toplumun Rolü ve Etkisi

Aral (2023) ailenin çaresizliğini gören çocukların daha büyük tepki verdiğiinden bahsetmiştir. Karabulut ve Bekler (2019) çalışmalarında ailelerin sosyoekonomik durumlarının çocuğun yaşadığı yas tepkisine etki ettiğinden bahsetmektedirler. Ayrıca Karabulut ve Bekler okul arkadaşlığının ve akran ilişkilerinin 6-11 yaş arasındaki çocukların iyileşme süresine etki ettiğinden bahsetmektedirler. Özge Özel ve Betül Ersoy (2023) yaptıkları çalışmada depremden sonra ailenin tepkilerinin çocuğun verdiği tepkileri etkilediğinden ve en çok okul öncesi döneminde olan çocukların bu durumla başa çıkmada zorlandıklarından söz etmiştir. Bu bağlamda çalışma Aral'ın çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Azize Nilgün Canel ve Lütfiye Balcı (2016) çalışmalarında deprem sonrası yaşanan travmanın ebeveynlerden çocuğa bilinçli veya bilinçdışı olarak gerçekleştiği sonucuna ulaşmışlardır.

5.3. Destek Sistemlerinin Etkisi ve Önemi

Aral (2023) psikososyal desteğin çocuğun yaşadığı durumu daha rahat atlama için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Karabulut ve Bekler (2019) sosyal desteğin ergenlerin iyileşmesinde etkili olduklarından bahsetmektedirler. Yıldız ve ark. (2023) çocuğa duygusal destek verilmesinin çocuğa yarar sağlayacağından bahsetmektedirler.

Bunlar dışında deprem afetinin etkileri ise deprem afetinden hemen sonraki saat ve günlerde; açlık ve güvensiz ortamlarda bulunma durumu önemli risk faktörlerini oluşturmaktadır. Bu dönemde enkaz altında kalmak, ölümlere tanık olmak, kayıplarla başa çıkmak ve geçmişte yaşanan travmatik deneyimlerin etkisiyle mücadele etmek de risk seviyelerini artırabilmektedir. Ayrıca, deprem öncesindeki işlevsellik düzeyi de bu riskleri etkileyen bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bu durumlar, bireylerin duygusal ve fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Mualla Buket Soygüt vd. 2023 yılında yayımladıkları çalışmalarında depremler sonrası yaşananları çocuk özelinde eleştirilmişlerdir. Bu eleştiriler aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

Eğitim: Çalışmada eğitimin önemine ve çocukların iyileşmesi için rutinlerine bir an önce dönmeleri

gerektiği vurgusu yapıldıktan sonra eğitim 63 gün sonra başladığından bahsedilmiş olup bu sürenin çocukların rutinlerine dönmeleri konusunda geç olduğu belirtilmektedir.

Deprem sonrası engelli kalan çocukların eğitimlerine dönmelerini konusunda net bir bilginin olmadığından bahseden Soygut vd. 27.462 çocuğun okula döndüğünü belirtmişlerdir.

Çocuk Hapisanelerindeki Çocuklar: 163 çocuğun başka şehre nakli yapıldığını belirten Soygut ve ark. çocuklar hakkında detay bilmediklerini, çocukların ailelerinin olup olmadığını bilmediklerini, nakil yapılırken çocukların ailelerine haber verilip verilmediğini bilmediğinden bu konuyu eleştirmişlerdir.

Sağlık: Çocukların bulaşıcı hastalıklara maruz kaldıklarından ve SMA hastası bebekler için kampanyalar düzenlendiğinden bahseden çalışmada toplumun ortak bir şekilde sorunu çözmesinin yanında devletin de desteğini beklediğini belirtmektedir. Sağlık hizmetlerine ulaşımın zorluğu da çalışmada eleştirilmiştir.

Şiddet: Çalışmada özellikle kız çocuklarının suça ve şiddete itildiği ve birçok çocuğun başka şehre gönderildiğinde bahsedilmekte olup refakatsiz çocukların ailelerine ulaşılması konusu eleştirilmiştir.

6. Deprem Afeti Sonrası Çocuklar İçin İyileştirici Müdahaleler:

Bu bölüm, literatürde bulunan afetlerde çocuklar için psikososyal destek hizmeti uygulamaları ve afetlerde çocuklara yönelik terapi ve destek hizmeti konulu makaleler taranarak oluşturulmuştur. İyileştirici müdahaleler çocuklar için erişilebilir olmalıdır. Çocuklar için en önemli iyileştirici müdahaleler psikolojik ilk yardım ve grup terapileridir. Sözel olarak yaşadıkları durumu ifade edemeyen çocuklar grup terapilerinde resim çizerek ve oyun oynayarak kendilerini ifade etmektedirler (Khan ve ark., 2023). Ruh sağlığı uzmanlarının müdahalelerinin yanında ailenin çocuğa karşı davranışı da çocuğun bu süreci rahat atlattığı için önem taşımaktadır. Aile çocuğun anlayacağı şekilde afeti çocuğuna anlatmalı ve çocuğun kendini ifade edebilmesi için ailenin bir arada etkinlikler yapması gerekmektedir (İşmen, 2016).

Psikososyal destek, bireyin özel taleplerine bağlı olmayan, genel amaçları arasında bireyden topluma doğru uzanan bir süreçtir. Bu destek, ilgilendiği grupların refahını artırmayı ve mağduriyetlerini gidermeyi amaçlayarak, aynı zamanda hukuki alanlarda bilgi sahibi olmayı içermektedir. Bu yaklaşım, riskleri önceden tahmin edebilen, önleyen ve ortadan kaldıran bir nitelik taşımaktadır.

1999 yılında Marmara depremi sonrasında çocukların iyileşme sürecini hızlandırmak için öğretmenlerin psikososyal destek eğitimi almaları sağlanmış çocukların bu süreci daha hızlı atlattıkları hedeflenmiştir. Aynı zamanda UNICEF çocuk dostu alanlar kurup birçok çocuğun bu hizmetten yararlanmasını sağlamıştır (Aydın, 2012).

Van depremi sonrasında ise kurum bakımında kalan çocuklar güvenli bölgelerdeki kurumlara nakledilmişlerdir. Kurum bakımında olmayıp evlerinin hasar durumundan dolayı konteynerlerde kalan çocuklar için oyun oynayabilecekleri bir alan oluşturulmuş, kütüphane kurulmuş ve depremin travmatik etkilerini azaltmak için çeşitli geziler düzenlenmiştir. ASHB (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) çocuklar ve diğer dezavantajlı grupların psikolojik etkilerini azaltmak için bilgilendirici broşürler dağıtmıştır. Deprem bölgelerinde kurulan psikososyal destek çadırlarında çocukların iyilik hallerini artırmak için ASHB tarafından çocuk gelişimi uzmanları görevlendirilmiştir. Deprem bölgesinde bulunan refakatsiz çocuklar için çağrı merkezi hizmeti oluşturulup çocukların en kısa zamanda ailelerine; aileleri yoksa akrabalarına teslim edilmiştir. Ailesi ve akrabası bulunmayan çocuklar ise kurum bakımına alınmıştır (Koç ve Yalçın, 2023).

Sonuç

Bu çalışma, depremler sonrasında afete maruz kalan çocukların psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkilerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Yapılan literatür taramasında, çocukların yaşadığı travmanın derin ve çeşitli psikolojik etkiler bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır. Depremler, özellikle anksiyete, depresyon ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) gibi durumlarla ilişkilendirilmiş, çocukların sosyal etkileşimlerinde ve akademik başarılarında düşüslere neden olmuştur.

Ayrıca, bu literatür taraması çalışması, çocukların yaşadıkları travmatik deneyimlerden etkilenme düzeyinin, yaş, cinsiyet, aile ve sosyal destek sistemleri gibi çeşitli faktörlere göre değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Etkili bir iyileşme süreci için, çocuklara yönelik çok disiplinli bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Eğitim, psikososyal destek hizmetleri, aile içi etkileşim ve akran ilişkileri bu süreçte kritik rol oynamaktadır.

Bu çalışma, afet sonrası çocuklar için psikososyal destek programlarının geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak, depremlerin çocuklar üzerindeki psikolojik, duygusal ve davranışsal tepkileri üzerine daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Gelecek çalışmalar, çocukların bu tür olaylardan nasıl etkilendiğini daha iyi anlamak ve onlara yönelik daha etkili destek mekanizmaları geliştirmek için önemli olacağı düşünülmektedir.

Son olarak, afet yönetimi ve müdahale planlarının, çocukların özel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hazırlanması gerektiği vurgulanmalıdır. Çocukların ruhsal sağlığı, toplumun genel refahı için büyük önem taşımaktadır. Çünkü çocuklar, geleceğimizin mimarlarıdır ve onların psikolojik sağlığı, toplumun genel iyiliğine katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Ak, B. (2014). Determination and Evaluation of Effects of Earthquake on School Age Children's (6-12 years old) Behaviours . *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 845 – 851.
- Aral, N. (2023). Deprem'in Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Journal of Child & Development (J-CAD)/Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)*, 6(11).
- Ataç, M., & Özsezer, G. (2021). Depremden Etkilenen Çocuk ve Ergenlerin Ruhsal Durumu ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Acil Yardım ve Afet Bilimi Dergisi*, 1(1), 22-27.
- Ayas,T. (2005). Depremden 42 Ay Sonra Deprem Bölgesinde Yaşayan Çocuklarda Görülen Psikolojik Belirtilerin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Journal of Educational Sciences & Practices*,4,(8).
- Aydın, D. (2012). Afet Sonrası Psikososyal Destek Uygulamaları. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.Bulut, S. (2009). Depremden Sonra Çocuklarda Görülen Travma Sonrası Stres Tepkilerinin Yaş ve Cinsiyetler Açısından Karşılaştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 43-51.
- Canel, A. N., & Balcı, L. (2016) Deprem Travmasının Kuşaklararası Aktarımının Ortaokul Öğrencileri Üzerinden İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Danışman, I. G., Okay, D. (2017). Afetlerin Çocuk ve Ergenler Üzerindeki Etkileri ve Müdahale Yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri Psychology-Special Topics*, 2(3), 189-197.
- Darga, H.(2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Çocukların Yaşadıkları ve Ebeveynlerinde Tanık Oldukları Duygu Durumları. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of EducationFaculty*, (68).
- Erkan, S. (2010). Deprem Yaşayan ve Yaşamayan Okul Öncesi Çocukların Davranışsal/duygusal Sorunlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 55-66.
- Gürbüz, F., & Koyuncu, N. E. (2023). Çocuklar ve Deprem. *In International Conference on Scientific and Academic Research* (Vol. 1, pp. 379-83).
- İşmen, A. E. (2016). Deprem Yaşantısına Bağlı Travma Ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- Karabulut, D.,& Bekler, T. (2019). Doğal Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368-376.
- Kay, M. A. (2023). Doğal Afetler. Çocuk Resimlerinin Analizi-2, 109. *Efe Akademi Yayınları*.
- Khan YS, Khan AW, Alabdulla M. (2023).The Psychological Impact of The Turkey-Syria Earthquake on Children: Addressing The Need For Ongoing Mental Health Support and Global Humanitarian Response. *Eur J Psychotraumatol*.14(2):2249788.
- Koç, M., Çolak, T. S., & Dusunceli, B. (2012). Cognitive, Emotional and Behavioral Reactions (7-12 years of age) Against Trauma According to Telling Time and Style. *Elementary Education Online*, 11(1), 75-84.
- Koç, M., Yalçın, S. (2023). Afetlerde Krize Müdahale: Kahramanmaraş Depremi'nde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nun Çalışmaları. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 93-105.

- Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 1-21.
- Kolaitis, G.,Kotsopoulos, J., Tsiantis, J., Haritaki, S.,Rigizou, F., Zacharaki, L.,E,Riga.,Augoustatou,A., Bimbou,A., Kanari,N., Liakopoulou,M.,Katerelos, P. (2003). Post Traumatic Stress Reactions Among Children FollowingtheAthens Earthquake of September 1999. *European Child&Adolescent Psychiatry*, 12, 273-280.
- Kurt,E. &Gülbahçe, A. (2019). Van Depremini Yaşayan Öğrencilerin Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeylerinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 957-972.
- Limoncu, S.,& Atmaca, A. B. (2018). Çocuk Merkezli Afet Yönetimi. *Megaron*, 13(1).
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özel,Ö. & Ersoy, B. (2023). Depremden Etkilenen Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Okula Uyum Sürecine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (Özel Sayı), 465-481.
- Pynoos, R. S.,Goenjian, A., Tashjian, M., Karakashian, M., Manjikian, R., Manoukian, G., Steinberg, A.M.,Fairbanks, L. A. (1993). Post-traumatic Stressreactions in Children Afterthe 1988 Armenian Earthquake. *The British Journal of Psychiatry*, 163(2), 239-247.
- Soygüt, M. B., Gündoğdu, H., Kılıç, Z., & Tekin, E. Ö. (2023). Deprem Bölgesinde Çocuk Olmak. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 419-435.
- Xu, J.,Xie, L., Li, B., Li, N., &Yang, Y. (2012). Anxiety Symptoms Among Children AftertheWenchuan Earthquake in China. *Nordicjournal of psychiatry*, 66(5), 349-354.
- Yildiz,A. Teeuw, R. Dickinsonb, J. Roberts, J.(2020). Children’s Earthquake Preparedness and Risk Perception: A Comparative Study of Two Cities in Turkey, Using a Modified PRISM Approach . *International Journal of Disaster Risk Reduction* , 2-13.
- Yıldız, M. İ., Başterzi, A. D., Yıldırım, E. A., Yüksel, Ş., Aker, A. T., Semerci, B.,Çakıroğlu,S.,Yazgan,Y.,Sercan,M.,Erim,B,R.,Küçükparlak,İ.,Hacıoğlu Yıldırım, M. (2023). Deprem Sonrası Erken Dönemde Koruyucu ve Tedavi Edici Ruh Sağlığı Hizmeti-Türkiye Psikiyatri Derneği Uzman Görüşü. *Turkish Journal of Psychiatry*, 34(1).
- Yılmaz, H., Arslan, E. (2023). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Gözünden Deprem. www.researchgate.net erişim tarihi:28.11.2023.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Natural disasters are a sharp reflection of extraordinary situations (Ayas, 2005). Earthquakes are one of the natural disasters that affect human life and living spaces the most. These disasters not only cause material damage, but can also cause psychological problems with traumatic and long-lasting effects on society. Children in particular are more vulnerable to traumatic events such as earthquakes than adults and may be more affected by such events. Turkey is a country prone to natural disasters due to its geological structure and climate. Earthquakes are among them (Yıldız et al, 2020). Turkey has been exposed to many earthquakes throughout its history. It is possible to see the traces left by earthquakes today. In Kahramanmaraş province, earthquakes occurred on February 6, 2023 and these earthquakes exceeded magnitude 7 (Darga, 2023). The earthquakes in Kahramanmaraş affected not only the physical environment but also the children who were exposed to the disaster. Children constitute the most vulnerable risk group in earthquakes (Ak, 2014). Since children are the future of our society, understanding their coping processes with disasters and supporting them in this regard are of great importance. Although the psychological reactions seen in children after earthquakes are similar to those seen in adults, there are also some significant differences. Children have lower levels of cognitive and emotional development compared to adults (Bulut, 2009). This limits their ability to understand and make sense of traumatic events. In addition, children need more love, attention and support than adults. Traumatic events such as earthquakes can jeopardize these basic needs and lead to feelings of insecurity and anxiety in children. Finally, children do not have the same problem-solving and coping skills as adults. They may have more difficulty in managing the stress and difficulties they experience after earthquakes (Bulut, 2009).

This study aims to examine the psychological, emotional, and behavioral reactions of children exposed to disasters after earthquakes and to evaluate the impact of these reactions on the healing process. In line with this purpose, firstly, the psychological, emotional and behavioral reactions of children after earthquakes will be examined and the factors that may affect these reactions will be tried to be determined.

This study was conducted with the literature review method, which is one of the qualitative research methods. Within the scope of the literature review, studies on the psychological, emotional and behavioral reactions of children after earthquakes were examined and the findings obtained from these studies were analyzed.

Method

The study was created by reviewing the literature. The information obtained was analyzed by using databases such as Google Scholar, Yöktez, Science Direct, Dergi Park, which provide access to information on the subject, and the scientific studies reached by using concepts such as disasters, children and disasters, children's reactions to disasters, and children's psychological states after disasters.

Results

Turkey, being located on active fault sources, experiences earthquakes frequently. Frequent earthquakes reveal the need for disaster management. After the great Kahramanmaraş earthquakes, which are described as the disaster of the century, the concepts of disaster and disaster management are frequently mentioned. 2023 has been declared as the year of disaster, and AFAD (Disaster and Emergency Management Presidency) provides training in various institutions to protect them from disasters.. Considering the disasters, it is discussed in this article that children are more affected by disasters and cannot get out of these effects for a long time.

As a result of the literature review, it was concluded that earthquakes have deep effects on children. These effects can be listed as various psychological problems such as PTSD, depression, anxiety and insecurity. In addition to these problems, there is a decline in children's social relations and academic achievement. It is of great importance to understand the reactions of children after earthquakes and to support children for their solution. Early identification and intervention of their reactions will increase

children's well-being. A multidisciplinary approach is required to improve children's well-being. For this, education, psychosocial support services, family and interaction with the child's peers are important for the rehabilitation of the child.

In conclusion, understanding the reactions of children after earthquakes and trying to improve them is of great importance for public health. Since children are the architects of our future, their psychological health will contribute to the well-being of society.

More research is needed on the psychological, emotional and behavioral reactions of children after earthquakes. These studies will contribute to the development of more effective psychosocial support programs for children affected by earthquakes.

Conclusion

In conclusion, understanding the reactions of children after earthquakes and trying to improve them is of great importance for public health. Since children are the architects of our future, their psychological health will increase the well-being of the society.

More research is needed on the psychological, emotional and behavioral reactions of children after earthquakes. These studies will contribute to the development of more effective psychosocial support programs for children affected by earthquakes.